

NAXÇIVAN TEATRINDA “HƏMZƏYEV DÖVRÜ”...

o, səhnə fədalərinin sonuncusu ydu...

1908-ci ildə, Gəncədə, tanınmış ruhani ailəsində dünyaya göz açan Mir İbrahim Tağı oğlu Həməz-yev kiçik yaşlarından teatra həvəs göstərmiş, Gəncədəki H.Ərəblinski adına dram dərnəyinin fəal üzvü olmuşdu... İbtidai təhsilini başa vurub Gəncə Pedaqoji Texnikumuna daxil olan Mir İbrahim 1926-cı ildə texnikumun özfəaliyyət dram dərnəyinə üzv yazılır. Dövrün Abbas Mirzə Şerifzadə, Sidqi Ruhulla, İsmayıl Osmanlı, Möhsün Sənani kimi sənətkarları ilə tanış idi, onlardan öyrənir, yetkinləşirdi. Teatra, səhnə sənətinə həvəs axır ki, onu Bakı Teatr Texnikumuna gətirdi. Burada təhsil aldığı illərdə Bakı Türk İşçi Teatrında çalışdı. 1932-ci ildə həmin teatr Gəncəyə köçürüləndə Mir İbrahim Həməz-yev də onlarla birgə təzədən Gəncəyə qayıtdı. İfa etdiyi obrazlar gənc olmasına baxmayaraq səhnədə sayılıb-seçilirdi...

1935-ci ildə Tiflisdəki Azərbaycan Dram Teatrına dəvət olunur, 1937-ci ildə Azərbaycan SSR İncəsənət İşləri İdarəsinin sərəncamı ilə Naxçıvan Teatrına göndərilir. Burdakı ilk rolu Mirzə İbrahimovun məhz Naxçıvanda tamaşaya qoyulan “Həyat” pyesindəki Abbas obrazını olur. Elə həmin ildə Naxçıvan Dövlət Dram Teatrının bədii rəhbəri Yusif Yulduz təyin edilir və “Həyat” pyesinə ilk dəfə səhnə həyatı verən də elə Y. Yulduz idi.

İbrahim Həməz-yevin 1938-ci ildə Naxçıvan Teatrında qurduğu G. Mdivaninin “Vətən namusu” pyesi repertuarda öz layiqli yerini tutdu. İ. Həməz-yev o tamaşanın həm rejissoru, həm də tərtibatçısı kimi özünü təsdiqləmiş oldu...

1938-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölümlər”ində İskəndər rolunu oynadı. Bir il sonra isə Qurban Qurbanovun “Ayrılm” əsərinə həm quruluş verdi, həm də baş rolun ifaçısı oldu...

Müharibə bütün ölkədə və respublikada olduğu kimi, Naxçıvanda da dinc həyatı pozdu. Teatrın truppasından və texniki heyətdən 15 nəfər cəbhəyə getdi.

İstedadı, zəhmətsevərliyi, sənətə məhəbbəti ilə Naxçıvan ictimaiyyətinin rəğbətini qazanan Mir İbrahim Həməz-yev 1941-ci ilin dekabrında teatrın direktoru və baş rejissoru təyin edilir. Təbii və qanunauyğun olaraq bu vaxt teatrın əsas qayğılarından biri repertuarı zamanın tələbinə cavab verən pyeslərlə zənginləşdirmək idi. 1941-1943-cü illər ərzində Naxçıvan Dövlət Dram Teatrının repertuarında S. Vurgunun “Vaqif”, “Fərhad və Şirin”, S. Rüstəmin “Qaçaq Nəbi”, M. Təh-masibin “Aslan yatağı”, Z. Xəlilin “İntiqam”, A. Şaiqin “Vətən”, O. Sarıvəllinin “Babək” kimi milli-vətənpərvərlik təlqin edən pyeslər əsas yer tuturdu. 1942-ci ildə teatrın nəzdində üç bədii təşviqat briqadası yaradıldı. Azərbaycan SSR Ali Soveti

Rəyasət Heyətinin 17 iyun 1943-cü il tarixli fərmanı ilə hərbi hissələrdə bədii xidmət işini yaxşı təşkil edənlərinə və Azərbaycan incəsənətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə bir qrup sənətkarla birlikdə Naxçıvan Dövlət Dram Teatrının direktoru və baş rejissoru Mir İbrahim Həmzəyev də fəxri ada layiq görüldü...

Quruluşçu rejissor İbrahim Həmzəyevin işində nəzərə çarpan yaxşı cəhət, hər şeydən əvvəl, onun əsərdə irəli sürülən problemləri ayrı-ayrı obrazların şərhli və hadisələrin düzgün izahı ilə həyata keçirmək bacarığı idi. O həm də Don Sanço rolunda çıxış edirdi. Hiyləgər kralın fitvası ilə cəngavər Don Sanço Ortis öz sevgilisi Esterelyanın qardaşını və ən yaxın dost hesab etdiyi məşhur cəngavər Taberanı öldürməli olur. Məhz bu faciədən sonra yaranan konflikt-dən digər faciələr törənir. İ.Həmzəyevin tamaşa boyu Don Sançonun psixoloji gərginliyini, iztirab və sarsıntılarını böyük ustalıqla təqdim etməsi, hicriqlərlə: "Mən öz ulduzumun işığını öz əllərimlə söndürdüm" deməsi bu gün də hafizələrdə yaşamaqdadır.

1965-ci il Naxçıvan Teatrının tarixində və ümumiyyətlə Muxtar respublikanın mədəni həyatında ən unudulmaz illərdən biri idi. Həmin il iyun ayının 14-dən 21-dək Bakıda keçirilən Naxçıvan MSSR mədəniyyət həftəsi Muxtar respublikanın şair və yazıçıları, musiqi kollektivləri ilə yanaşı, Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının da paytaxt ictimaiyyəti qarşısında hesabı idi.

"Bakı" axşam qəzeti belə yazırdı: "Naxçıvan Teatrının Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında göstərdiyi "Odlu diyar" tamaşası bizi çox sevindirdi. Bu sevinc hissi hər şeydən əvvəl, tamaşadakı qüvvətli aktyor oyunu ilə bağlıdır. Əlbəttə, quruluşçu rejissor, Azərbaycan SSR əməkdar artisti Həmzəyevin bacarıqlı yaradıcılıq işini də buraya əlavə etmək lazımdır. Rejissor İ.Həmzəyev xalqın qəhrəmanlığını, yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsini ön plana çəkməklə tamaşanın siyasi istiqamətini düzgün təyin etmişdir".

İyun ayının 21-də Dövlət Filarmoniyasında Mədəniyyət həftəsinin təntənəli bağlanış mərasimi keçirildi. Burdaca iştirakçılardan bir qrupunun Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti tərəfindən fəxri adlara və Fəxri Fərmana layiq görüldüyü elan edildi. Naxçıvan Teatrının rejissoru və aktyoru İbrahim Həmzəyev "xalq artisti" fəxri adına layiq görüldü.

İ.Həmzəyevin məzmunlu yaradıcılığında rus dramaturgiyası mühüm yer tutur. A.Ostrovskinin "Günahsız müqəssirlər", B.Lavrenyovun "Hücum" və V.İvanovun "14-69 №-li zirehli qatar" tamaşalarında ustalıqla yaratdığı Neznamov, Berseniyev və Peklevanov obrazları dediklərimizə sübutdur.

Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının ilk ədəbi hissə müdiri kimi 22 il bu vəzifədə çalışmış, Azərbaycan ədəbiyyatı və milli teatr tariximizə mənzum pyeslərin qadın müəllifi kimi daxil olmuş görkəmli şair-dramaturq, əməkdar incəsənət xadimi, Kəmalə Ağayevanın "İsmət" adlı lirik-psixoloji pyesinə 1972-ci ildə gənc rejissor Vəli Babayev quruluş verərək əsas rollardan biri olan, yenicə ailə həyatı qurmuş çoban Qayacan obrazını İbrahim Həmzəyevə həvalə etdi. Sənətsüənslıq üzrə elmlər doktoru, professor, əməkdar incəsənət xadimi İlham Rəhimli "İbrahim Həmzəyev" adlı monoqrafiyasında görkəmli sənətkarın yaratdığı obrazlar qalereyasını ayrı-ayrılıqda təhlil edərkən onun çoban Qayacanını belə səciyyələndirir: "Qəribədir ki, Qayacan obrazının ruhu, mayası müdriklik, "ağsaqqallıq", həyat müəllimi, məsləhət və gənəşək adamı olmaq baxımından İbrahim Həmzəyevin insani obrazı ilə məhrəm idi."

64 yaşlı aktyor ən azından yarıbayarı özündən cavan Qayacan lazım gəldikdə çəvik davranışı, qıvrıq hərəkətləri, təxminən yaşadı olan həyat yoldaşı, kənd müəllimi İsmətə (Zərəş Həmzəyeva) lirik səhnələrdəki temperamenti və həlim söhbətlərində, gərgin anlardakı qısqanclıq alovu saçan gözlərilə çilgün və əsəbi ittihamlarında, haqsız olduğunu anladığıda isə ondan üzr diləyən günahkar səsi və məsum görkəmi ilə son dərəcə təbii təsir bağışlayır və tamaşaçılar tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanırdı.

1974-cü ildə Naxçıvan Teatrı yeni bir tərcümə əsərinə - Qərbi Avropa dramaturgiyasının korifeylərindən olan Lope de Veqanın "Bostandakı it" komediyasına müraciət etdi. Əsər burada "Nə yardım doyrur, nə əldən qoyur" adı ilə tamaşaya qoyuldu. Quruluşçu rejissor artıq Moskva Akademik Bədaiye Teatrında ixtisas kursunu bitirmiş, doğma teatra baş rejissor kimi qayıtmış və yenidən "respublikanın əməkdar artisti" adına layiq görülmüş Vəli Babayev idi. Quruluşçu rəssamı Məmməd Qasımov, musiqi tərtibçisi əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Rəşid Məmmədov olan bu tamaşanın premyerası noyabrın 25-də, Bakıda baş tutdu. Yeni tamaşanın kənarda premyerası Naxçıvan Teatrının tarixində ilk və yeganə hadisə idi. "Aktyor Evi"nin səhnəsində göstərilən həmin tamaşa rəğbətlə qarşılandı və yüksək qiymətləndirildi. Bu tamaşada İ.Həmzəyev Qraf Lüdiviko obrazında məxsusi oyunu ilə fərqlənirdi...

Görkəmli teatr bilicisi olan Mir İbrahim Həmzəyev ömrü boyu Naxçıvan Teatrının istər direktoru, istər baş rejissoru, istərsə də hər hansı bir tamaşanın quruluşçusu və ya ifaçısı kimi bütün yeni tamaşaların hazırlıq proseslərində yaxından iştirak edər, üzə çıxan hər bir problemə yaxından maraqlanar, məsələnin operativ həllinə nail olardı. Mütəmadi olaraq müxtəlif səxlərə baş çəkərək dərinin, dülgərin, qrimçinin, icraçı rəssamın, əlbəə ustasının işlə tanış olar, dəyərli məsləhətlərini heç kəsdən əsirgəməzdi. Bu yazının müəllifi olan mən teatrda tez-tez olduğumdan yaxşı xatirimdədir ki, Miri müəllim (teatrda hamı ona belə müraciət edirdi) 1972-ci ildə "Məlikməmməd" tamaşasına quruluş

verərəkən məşqlərdən sonra butafor sexinə gəlib qollarını çırmar, maskaların hazırlanmasına şəxsən kömək göstərirdi.

O həm də gözəl pedaqoq, gənc istedadların qayğıkeş müəllimi, əsl ustad idi. Həyat yoldaşı, müqtədir sənətkarımız, xalq artisti Zərəş Həmzəyeva həmişə xüsusi olaraq vurğulayırdı ki, İbrahim Həmzəyev mənim sənətdə həm rejissorum, həm tərəf-müqabilim olmaqla yanaşı, həm də müəllimim idi, məni səhnəyə də elə məhz o gətirmişdi.

Sənətkarın bu cəhəti hələ Naxçıvana gəldiyi ilk illərdən, Şəhər Pionerlər Evinə təşkil etdiyi dram dərnəyindən baş alıb gəlirdi. Həmin dərnəkdən neçə-neçə gənc birbaşa Naxçıvan Teatrının həhnəsinə gəlmişdi. 1930-cu illərin axırında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev də bu dərnəyin ən fəal üzvlərindən biri olmuş, sonralar "sevimli və unudulmaz müəllim" adlandırıldığı İ.Həmzəyevin burada hazırladığı bir neçə səhnə əsərində - "Qaralar ölkəsində" (K.Həsənov), "Sərgüzəşti vəzir-xani Lənkəran" (M.F.Axundov), "On min manatı kim uddu" (M.S. Ordubadi), "Qanlı döyüş" (İ.Həmzəyev) kimi tamaşalarda maraqlı rollar ifa etmişdi.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, İbrahim Həmzəyevin kiçik oğlu Nizami Həmzəyev də (indi respublikanın əməkdar incəsənət xadimidir) sonradan bu dərnəkdə formalaşmış, sənətdə kövrək addımlarını burda ataraq Bakıda ali-ixtisas təhsili aldıqdan sonra 60-cı illərin ortalarından 70-ci illərin sonunadək Naxçıvan Teatrının aparıcı aktyorlarından biri kimi tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdır. Bir müddət doğma teatrın direktoru olduqdan sonra o, müxtəlif vəzifələrdə işləmiş, 9 il Muxtar respublikanın mədəniyyət naziri olmuşdur.

Maraqlıdır ki, İ.Həmzəyev qayını, peşəcə musiqiçi olan Əkrəm Əliyevi də həvəsləndirib onu da Naxçıvan Teatrının səhnəsinə cəlb edə bilmiş və bir neçə tamaşada müxtəlif epizodik rollar ifa etməsinə nail olmuşdu. Ümumiyyətlə, Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının

sonradan "əməkdar artist" və "xalq artisti" fəxri adlarına layiq görülən onlarla aktyoru səhnəyə məhz İbrahim Həməzəyevin dəvəti və zəmanətilə gəlib, aktyor sənətinin sirlərini, səhnə davranış və danışığını ondan öyrənmiş, məhz onun rejissorluğu və oyundaşlığı sayəsində püxtələşmişlər.

1979-cu ildə Naxçıvan Teatrının veteranlarından biri, qocaman rejissor və aktyor, respublikanın xalq artisti Mir İbrahim Həməzəyevin anadan

olmasının 70. səhnə fəaliyyətinin 50 illiyi münasibətilə Naxçıvanda və Bakıda yubiley tədbirləri, təntənəli gecələr keçirildi. Yubiley təntənələrində görkəmli teatrşünaslar Ədilə Əliyeva, Cabir Səfərov, rejissorlar Baxşı Qələndərli, Vəli Babayev, xalq artistləri Firuzə Əlixanova və Zərəş Həməzəyeva yubilyar haqqında xatirələr söyləyib, ona səmimi təbriklərini çatdırmaqla yeni sənət uğurları arzulamışlar. Sonra isə Zərəş və İbrahim Həməzəyevlərin baş rollarda çıxış etdikləri "Şeyx Sənan", "Səyavuş" və "Vaqif" tamaşalarından parçalar göstərilməmişdi. Azərbaycan teatrının inkişafındakı xidmətlərinə görə və 70 illik yubileyilə əlaqədar olaraq, Mir İbrahim Tağı oğlu Həməzəyev həmin il SSRİ Ali Soveti Rəyaset Heyətinin müvafiq Fərmanına əsasən "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordenilə təltif edilmişdi. Şübhəsiz ki, "sevimli və unudulmaz müəllim"imin şanlı yubileyi münasibətilə 50 illik səhnə fəaliyyətinə verilən bu yüksək qiymətdə respublikanın rəhbəri Heydər Əliyevin bilavasitə rolu olmuşdur.

2000-ci il 27 mart tarixli Fərmanı ilə Zərəş Həməzəyevəni "Şöhrət" ordenilə təltif edən respublika Prezidenti Heydər Əliyev 75 illik yubileyi münasibətilə xalq artistinə ünvanladığı təbrik məktubunda məxsusi olaraq qeyd edirdi: "...Respublikanın tanınmış teatr xadimi, mərhum həyat

yoldaşınız İbrahim Həməzəyevlə birlikdə Naxçıvan Dövlət Dram Teatrının səhnəsində keçən sənət yolunuz 40-50-ci illərdə bu qədim diyarın mədəni həyatının canlanmasında mühüm rol oynamışdır. Həmin dövrü haqlı olaraq Naxçıvan Teatrının "Həməzəyevlər dövrü" adlandırmaq olar..."

Qüdrətli sənətkar İbrahim Həməzəyev son dəfə doğma səhnədə 1981-ci ilin sentyabrında, Nizami Gəncəvinin 840 illik təntənəli yubiley gecəsinin bədi

hissəsində "Şeyx Sənan" faciəsindən göstərilən bir parçada göründü. Xumarla vidalaşan Şeyx Sənan - Miri müəllim sanki həmin axşam tamaşaçılara, ikinci evi saydığı teatrına və onun kollektivinə "Əlvida!" deyirdi. Həmin axşam o səhnənin özündə də qərribə bir təsadüfi qanunauyğunluq vardı. Həqiqətən müqtədir aktyor canından artıq sevdiyi səhnəyə son dəfə öz dahi həmyerlisinin - Nizami Gəncəvinin yubiley gecəsində çıxdı. O zaman pərdə arxasından həmin ifanı izləyərkən heç ağılıma belə gəlməyən bu məqamı yazının yekununda oxucularla bölüşmək istərdim.

O yubiley gecəsindən heç 5 ay ötməmiş görkəmli teatr xadimi, səhnə fədaisi İbrahim Həməzəyev heç də uzun sürməyən xəstəlikdən 1982-ci il fevralın 4-də, Bakıda dünyasını dəyişdi və ayın 6-da özünün sevib-seçdiyi, ömrünün yarından çoxunu yaşayıb-yaratdığı Naxçıvan şəhərində dəfn olundu.

Həqiqətən də, Naxçıvan Teatrının "Həməzəyevlər dövrü" bu gün səhnədə öz sözünü demək, tamaşaçı rəğbəti qazanmaq, sənətdə iz qoymaq istəyən gənc aktyorlar üçün dəyərli bir məktəb, tükənməz bir öməkdir.